

Déri Balázs

Török József homíliájának retorikai elemzése

Török József teológiai professzor, egyháztörténész, liturgiátörténész harminc éve végzi papi-lelkipásztori szolgálatát Alsó-Krisztinavárosban: a ritka szabadságot leszámítva minden vasár- és ünnepnap ő celebrálja az este félhetes misét, s ő vezeti előtte a hatórai vesperást vagy az év egyes időszakában a litániát. Plébánosok, káplánok, ministránsok, szkölások, orgonisták, és a hívek is cserélődtek, ki az öröklétbe távozott, ki elköltözött a környékről, ki más templomba szegődött, ki elment, bár sokan sokáig —talán vannak hívek, akik mindvégig— hűségesek maradtak az esti miséhez és a krisztinavárosi állandóságot jelentő paphoz. Már csak ezért is nagy a kihívás, és kivételes teljesítmény az erre a kihívásra adott válasz: a változatlan evangéliumot negyvenszer ugyanazok —vagy sokáig ugyanazok— előtt, de mindig frissnek hatóan hirdetni. (És természetesen: minden ismétlődő mozdulatot a rítus nyugalmával s nem gépiesen és sohasem hanyagul végezni!) A frissesség fönntartása, az ismétlések elkerülése lelkipásztori követelmény és szellemi igényesség dolga is. De ehhez nem elég a hibátlan memória: kezdettől fogva és évtizedek múltán is készülni kell, ami azt is jelenti, hogy szó szerint vagy lényegében, főbb pontjain meg kell írni a beszédet. Minél rövidebb a prédikáció, annál inkább. A lelki ínyencnek való, bensőséges karácsony esti mise ötperces prédikációja is gondosan megalkotott, s mégis —vagy éppen ezért— az élőszó erejével ható beszéd és, visszanézve, retorikai mintapélda volt.

A homiléta egyébként sem a bő lére eresztés híve. Ha nem tévedek emlékeimben —évekig szolgáltam mellette énekesként-orgonistaként—, miséken elhangzó beszédei nem sokszor haladták meg a tíz percet; az 1994-es Palestrina-émlékév latin miséin elhangzott pár mives mondata, liturgikai, történészi írásainak költői kitérései vagy összefoglalásai, vallási ismeretterjesztő műsorainak frappáns zárszavai is a sűrítés művészeinek mutatják.

E homília egyértelműen elárulja, amit egyébként is lehetett tudni, hogy stílusának egyik fő forrása a patrisztikus és kora középkori prédikáció, mégpedig úgy, ahogy az a zsolozsmaolvasmányokban egy papnak egyébként is kenyeré. Vagy annak kellene lennie. Ha jól meggondoljuk, nehezen értelmezhető, hogy a római katolikus prédikációkra mennyire hatás nélkül marad éppen ez a szöveganyag és az általa nyújtott szövegalkotási technika. Az officium csak *officium*, csak kötelesség lenne? Vagy csak zárvány, amely nem is érintkezik a saját hittapasztalattal, vagy ha igen, lelkipásztori szerepét nem látják, akik amúgy rendszeren teljesítik kötelességüket?

Török József Szent István első vértanú ünnepére szánt homíliája azt mutatja meg, hogy a patrisztikus szöveg sajátosan kortárs, leginkább a költészetben művelt technikával akár szó szerint is beemelhető a mai prédikációba. Nem

teljes terjedelmében, hanem egy hosszabb idézet belőle, akár kihagyásokkal és némi, bizony szükség szerű átírással. Olyan ez, mint amikor egy igen drága ékkövet nemesfémbe foglalnak. A hatás együttes, a létrejött műalkotásban nincs értékesebb és kevésbé értékes.

E homília három részből áll: két saját „bekezdés” veszi körül a kettőnél együtt is hosszabb idézetet. A stilisztikailag igen eltérő saját részek középpontjában bibliai idézetek jelzik az üdvtörténeti fordulópont előtti és utáni korszakot: az Ószövetséget —ide vonva a nemes, de a megtestesült Isten nélkül reménytelen tudományt is— és a „velünk levő” Isten világkorszakát. Köztük a fordulópont az Isten emberré létele, melyet a karácsony ünnepel, s amit a liturgikus naptárban közelébe került, másnapi ünnep mutat: mi történik a „megisteniült” emberrel. A bevezetés egyszerű szavai, majd a poentírozó, a két ünnep összekapcsolva szembeállító idézet után —a poentírozás mnemotechnikai célú is: belénk kalapálja a két ünnep tanítását— a befejezés kortárs nyelven megfogalmazott teológia (a szentírási mondatokat leszámítva), lapos moralizálás, alacsony hatásfokú buzdítás helyett lélek és szellem fölemelése.

A patrisztikus idézet Fulgentius püspöktől (†533) való. Akik a háború előtti liturgikus ébredés egyik nagyhatású művét, Pius Parsch *Üdvösség éve* című könyvét forgatják, hamar föl is ismerik. Egyszerű összevetéssel nyilvánvalóvá lesz a mai homiléta biztos stilisztikai érzéke, ahogy tudatosan, átgondoltan rövidíti, tömöríti az évtizedekkel korábbi fordításban rendelkezésre álló szöveget. Néhol apró a változtatás, de fontos és helyes. Az eredeti első két mondatában „örök Királyunk” s „a mi Királyunk” áll. Török az első szerkezetet megemeli, tárgyilagosabbá teszi, míg meghagyja a második személyességét. A latint követő fordítás kötőszavai nemegyszer fölöslegesek, a lapidárisabb szöveg retorikus, vagy ha úgy tetszik, költői lett (pl. a második mondatban az „ugyanis” és a „pedig” kihagyásával: „Tegnap ugyanis ..., ma pedig ...”) Máskor erőteljesebb az átszerkesztés. Az eredetiben ez áll: „Krisztus örök, isteni fölségét megőrizve, és a test szolgai kötelékét magára övezve kilépett e világ küzdőterére, hogy megvívja nagy harcát; István pedig a romlandó test ruháját letéve bevonult örök uralkodásra az égi palotába”. A mai homiléta szikárabbá teszi a szöveget morfémák („palotájába” helyett „palotába”, „bevonult” helyett itt és máshol is Istvánra utalva jelen idő áll), egyes szavak (pl. jelzők: „örök”, „nagy” jelzők, az „e világ küzdőterére” metafora) vagy többszavas szószerkezetek („örök uralkodásra”) elhagyásával. Az „a test szolgai kötelékét magára övezve” szerkezetet biblikusabbra hangolja (Ph 2,7) úgy, hogy a következő mondat „testbe öltözötten” szavait ide emeli be, és ezzel amazzal elhagyhatóvá is teszi. Az utolsó mondat eredetije: „Szeretete győzött a kegyetlenül dühöngő Saulon, és kiérdemelte, hogy égi dicsőségének sorsosa lett, ki a földön üldözője volt.” Mennyivel jobb a XXI. századi átírás...!

Török József homíliája frappáns válasz arra a kérdésre, hogy mit lehet kezdeni ma a régi, ókori, kora középkori homíliákkal. Föltámasztható-e, fölhasználható-e ez a stílus? Lehet — így is, és bizonyosan másképpen is lehet.